

istiyor, henüz onu elde edebilecek helâl para bulamadım" diyen Bişr, zühdün ancak hırs ve tamahtan arındırılmış bir gönülden barınabileceğini belirtmiş, sultanların şüpheli paralarla yaptırdığı çeşmelerden bile su içmemeye dikkat etmiştir. Geçimini örgücülük yaparak sağladı. Abdullah b. Cellâ Bişr için, "Verâ' konusunda üstadımız odur" der (Zehabî, X, 471). Bişr el-Hâfî, rızâ, tevekkül ve teslimiyet gibi dinî terimlere tasavvufî yorum ve açıklamalar getiren ilk süfilere biridir. A. Schimmel onu Hâris el-Muhâsibî'yi hazırlayan süfilere başında saymaktadır.

Bişr el-Hâfî'nin tasavvufî hayatında iyilikleri gizleme, riya ve şöhretten kaçınma ilkesi, bir başka ifade ile Melâmî neşve önemli bir yer tutar. Bişr'e göre methedilmekten hoşlanmak, ruhî olgunluğa engel olması bakımından günah işlemekten daha zararlıdır. Şöhret arayan kimse âhiretin hazzına ulaşamaz. Yaşarken gösterişi seven insanlar öldükten sonra bile cenazelerine çok kişinin katılmasını isterler. Kişi tanınmamasını ve bilinmemesini ganimet bilmelidir (İbnü'l-Mülâkkın, s. 112).

Bişr'e göre üç grup süfî vardır. Birinci grup hiç kimseden bir şey istemeyenlerdir, bunlara ruhanî denir. İkinci grup bir şey istemeyen, fakat verildiğinde kabul edenlerdir; bunlara orta halli (mutavassıt) denir; bu gibiler tevekkülle sükûn bulurlar. Son grup ise ibadetle meşgul olur, rızıklarını Allah'tan bekler ve arzularını yenmeye çalışırlar (Attâr, s. 172). Cömertlik de kişinin gönül hayatı açısından önemli ahlâkî bir esastır. Dinî konularda lâubali bir cömerti (şâtır) cimri süfiye tercih eden ve cimriye bakmanın kalbe kasvet ve ağırlık verdiğini söyleyen Bişr, kişinin eli darda iken ikramda bulunmasını dünyanın en zor işlerinden biri olarak görmektedir. Bir gün onu sorduğuktan titrerken gören dostları bunun sebebini sorduklarında şu karşılığı almışlardı: "Fakir ve düşkünleri hatırladım, onlara yardım edecek kadar zengin olmadığımından onların acılarını hiç olmazsa bu şekilde paylaşmak istedim".

Devrinin âlimlerini, dinî konularda gerekli hassasiyeti göstermeyip sadece elde ettikleri bilgileri başkalarına aktarmakla yetindikleri için tenkit eden Bişr'in Ahmed b. Hanbel ile dostluğu sürekli olmuştur. Halkın ihlâs, tevekkül ve rızâ ile ilgili sorularına cevap veren İbn Hanbel muhabbet ile ilgili soru soran bir kişiye, "Bunun cevabını Bişr'den isteyiniz.

O hayatta iken benim bu soruya cevap vermem uygun olmaz" demiştir. Dönemin en canlı dinî tartışmalarından biri olan "Kur'an mahlûk mudur, değil midir" (bk. HALKU'İ-KUR'ÂN) meselesinde İbn Hanbel tarafını tutan Bişr el-Hâfî'nin imanı ikrar, tasdik ve amel olarak tarif etmesi de onun, ameli imandan bir cüz sayan Hanbelî düşüncesine olan yakınlığını göstermektedir (Hücvîrî, s. 421; Câmî, s. 102). Ayrıca Hanbelîler'den İbnü'l-Cevzî'nin *Menâkıbü Bişri'l-Hâfî* adıyla bir eser kaleme almasını sebebini de bu fikrî yakınlığa bağlamak mümkündür.

Fikhî konularda Süfyân es-Sevrî mezhebine tâbi olan Bişr (İbn Hacer, I, 445) devrindeki süfilere de tenkit etmiş, özellikle dinî esaslara riayette titizlik göstermeyen, takvâ yerine mârifet konularına ağırlık veren, istikamet yerine kerameti esas alan süfilere karşı çıkmıştır. Tasavvufî terbiye gören dervişlerin seyahat etmelerini tavsiye eden süfilere biri olan Bişr'e kaynaklarda *Kitâbü'z-Zühd (Kitâbü't-Taşavvuf)* adlı bir eser (bk. Sezgin, I, 683) ile bazı manuzmeler isnat edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 22; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 184; Sülemî, *Tabakât*, s. 39; Ebü Nuaym, *Hilye*, VIII, 336, 337, 352; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 73-77; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Jukovski), s. 130, 421; Hêrevî, *Tabakât*, s. 85-86; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ'*, s. 172; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, II, 325; İbnü'z-Zeyyât, *et-Teşevvüf*, Rabat 1984, s. 33, 81, 94, 123, 139; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 331-332; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 274; Zehabî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, X, 469-477; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 297; İbnü'l-Mülâkkın, *Tabakâtü'l-evliyâ'*, s. 109-119; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, I, 444-445; a.m.f., *Takribü't-Tezhib*, I, 98; Câmî, *Nevehât*, s. 102; Şarâni, *et-Tabakât*, I, 62; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 208-211; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 460; Ma'sum Ali Şah, *Tarâ'îk*, II, 184-188; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 232; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 2-6; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, III, 46; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ'*, I, 367; Sezgin, *GAS*, I, 683; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 265; Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, s. 44; "Bişr", *İA*, I, 656; F. Meir, "Bishr al-Hâfî", *EP* (İng.), I, 1244-1246.

MUSTAFA KARA

BİŞR b. HAKEM

(بشر بن الحكم)

(ö. 238/852-53)

Meşhur hadis hâfızı

Abdurrahman b. Bişr'in babası,

Buhârî ile Müslim'e

hocalık yapan muhaddis

(bk. ABDURRAHMAN b. BİŞR).

BİŞR b. MANSÛR

(بشر بن منصور)

Ebû Muhammed Bişr
b. Mansûr es-Selîmî
(ö. 180/796)

Tanınmış zâhid ve muhaddis.

Sem'ânî ve İbnü'l-Esir onu Ezd'in kollarından Benî Süleym'e nisbetle Süleymî diye anarken Zehabî ve İbn Hacer Bağdat yakınlarında bir yer olan Selîm'e nisbetle Selîmî nisbesini tercih etmişlerdir. Ayrıca Basrî ve Ezdî nisbeleriyle de tanınır. Eyyüb es-Sahtiyânî, Süfyân es-Sevrî, İbn Cüreyc ve Âsım el-Ahvel gibi râvilerden hadis rivayet etti. Kendisinden de oğlu İsmâil, Bişr el-Hâfî, Abdurrahman b. Mehdî, Süleyman b. Harb, Ali b. Medîni ve Fudayl b. İyâz'ın da dahil olduğu otuzdan fazla râvî hadis nakletti. Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere muhaddisler tarafından güvenilir bir râvî kabul edilen Bişr b. Mansûr'un rivayetleri *Şahîh-i Müslim*, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin sünenleri, Ebû Nuaym'ın *Hilye'* si gibi çeşitli kaynaklarda yer almıştır.

Kaynaklar'da Bişr'in günde beş yüz rek'at namaz kıldığı, dönemindeki âbid ve zâhidlerin en faziletlisi olduğu, önceden hazırladığı kabrinin başında Kur'an-ı Kerim'i hatmettiği ve Kur'an'ın üçte birini her gün kendine vird* edindiği rivayet edilir. Abdurrahman b. Mehdî, Ali b. Medîni gibi meşhur muhaddisler Allah korkusu ve gönül zenginliği hususunda Bişr b. Mansûr'un bir benzerini görmediklerini belirtirler.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 84; Ebü Nuaym, *Hilye*, VI, 239-243; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 123-124; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, III, 376-377; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 133-134; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, IV, 151-154; Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 325; a.m.f., *A'lâmü'n-nübelâ'*, VIII, 359-361; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, I, 459-460; a.m.f., *Takribü't-Tezhib*, I, 101.

İRFAN GÜNDÜZ

BİŞR b. MERVÂN

(بشر بن مروان)

Ebû Mervân Bişr b. Mervân
b. el-Hakem el-Ümevî
(ö. 75/694)

Emevî Halifesi

Mervân b. Hakem'in üçüncü oğlu.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Babası Mervân b. Hakem terbiyesini büyük oğlu Abdülazîz'e tevdi ettiğinden çocukluk ve gençlik yılları onun

yanında geçti. Genç yaşta Mercirâhit Sa-vaş'ında sancaktarlık yaptı (684). Aynı yıl babası Mervân ile birlikte Mısır seferine katıldı ve oraya vali tayin edilen kardeşi Abdülazîz'in yanında kaldı. Fakat bir süre sonra iki kardeşin arası açıldı ve Bîşr muhtemelen Suriye'ye döndü. Babasından sonra hilâfet makamına geçen ağa-beyi Abdülmelik, Mus'ab b. Zübeyr'e karşı düzenlediği seferden sonra Katan b. Abdullah el-Fârisî'yi Kûfe valiliğinden azledip yerine Bîşr b. Mervân'ı tayin etti (71/690-91). Abdülmelik 692'de Hâricîler'e karşı başarı sağlayamadığı için azlettiği Hâlid b. Abdullah b. Hâlid'in yerine Basra valiliğini de ona verdi. Bir yıl sonra Bîşr, Amr b. Hureys el-Mahzûmî'yi Kûfe'de vekil bırakıp Basra'ya gitti. Bu sırada Ezrakî Hâricîleri'ne karşı sa-vaşan birliklerin de başkumandanı idi. Halifeden, bu görevi hiç sevmediği Mühelleb'e devretmesine dair emir alınca çok üzüldü. Çünkü bu görevin Ömer b. Ubeydullah b. Ma'mer'e verilmesini istiyordu. Bu sebeple son derece hissî davranarak Kûfe kuvvetlerinin kumandanına Mühelleb'in faaliyetlerini sekteye uğratmasını tavsiye etti ve Mühelleb'i zor durumda bıraktı. Basra ve Kûfe valilikleriyle yetinmeyerek Abdülmelik'e yazdığı bir mektupta bir elinin Irak ile meşgul olduğunu, fakat diğer elinin boş kaldığını ifade edince halife Haremeyn ile Yemen valiliğini de ona verdi. Ancak Bîşr bu tayin fermanı eline geçmeden hastalandı ve kırk küsur yaşında iken Basra'da öldü. Onun genç yaşta ve beklenmedik bir anda ölümü askerler arasında panik yarattı ve küttele halinde dağılmalarına sebep oldu. Halife Abdülmelik b. Mervan bu tehlikeli vaziyeti düzeltmek gayesiyle Irak yöresinin idaresini meşhur kumandan Haccac b. Yusuf es-Sekafî'ye tevdi etmek mecburiyetinde kaldı.

Bîşr yumuşak huylu, mûsâmahakâr, cömert, mûsikiden ve eğlenceden zevk alan, zarif ve edip bir insandı. Şiir yazmayı severdi. İhsan ve bağışlarıyla şairlerin gönlünü kazanmıştı. Ferezdak, Cerîr, Eymen b. Hureym gibi meşhur Arap şairleri kasidelerinde onu övmüşlerdir. Halk hiçbir engelle karşılaşmadan huzuruna çıkıp derdini anlatabilirdi. Tenkit edilen yegâne davranışı, bayram namazlarında ezan okutmak gibi dinî merasimlerde ihdas ettiği bazı yeniliklerdir. Tarihçiler ondan Basra'da ölen ilk emîr olarak söz ederler.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 59; VI, 64; VII, 128; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 354-355, 571; a.m.f., *eş-Si'r ve's-şu'arâ*, I, 420, 453; Belâzürî, *Ensâb*, V, 139, 140, 164, 166, 180, 303, 335, 338, 346, 351, 354, 374-376; Müberred, *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâli), Beyrut 1406/1986, III, 1297-1301, 1303-1304, 1439; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 258, 272; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 164, 169, 171, 173, 178, 193-197, 201, 202, 210, 259; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 117-118; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 285, 331, 343, 344, 347, 363-365, 373, 380, 381; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, V, s. 213-217; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, IV, 145-146; Safedî, *el-Vâfi*, X, 152-153; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 7; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 83; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, Beyrut, ts. IV, 117; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İştihan), Ankara 1963, s. 98, 105, 107, 108; B. Lewis, *Islam*, London 1974, s. 23; Abdülmün'im Mâcid, *et-Târîhu's-siyâsî li'd-devletil-'Arabîyye: 'aş-rü'l-ḥulefâ' il-Emeviyyîn*, Kahire 1982, s. 128, 148; Hudaîrî, *Muḥâdarât* (Emeviyye), s. 154-155; H. Lammens, "Bîşr", *IA*, II, 656; L. Vecchia Vaglieri, "Bîşr b. Marwân", *EI*² (İng.), I, 1242-1243.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

BİŞR b. MUFADDAL

(بشر بن المفضل)

Ebû İsmâîl Bîşr b. el-Mufaddal
b. Lâhiḳ er-Rakâşî el-Basrî
(ö. 187/803 [?])

Hadis hâfizi.

Kuzey Arabistan'da yaşayan Benî Rakâş'ın *mevlâ**'sı olduğu için er-Rakâşî diye anılır. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Başta babası olmak üzere Muhammed b. Münkedir, Humeyd et-Tavîl, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi muhaddislerden hadis okudu. Kendisinden de Müsedded b. Müserhed, Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel ve Amr el-Fellâs gibi tanınmış muhaddisler hadis rivayet ettiler. Ahmed b. Hanbel'in Basralı muhaddisler arasında *adâlet** ve *zabt** bakımından varılacak en yüksek mertebede olduğunu söylediği Bîşr, hadis münekkidi Yahyâ b. Maîn tarafından da Basra'nın en güvenilir muhaddislerinden biri diye gösterilmiştir. Rivayet ettiği hadislerde hiç yanılmayan iki kişi bulunduğu söylenen Ebû Dâvûd, Bîşr b. Mufaddal ile İbn Uleyye'nin adlarını zikretmiş, diğer münekkitler de onun güvenilir bir râvi olduğunda ittifak etmişlerdir. Talebesi Ali b. Medîni, Bîşr'in gün aşırı oruç tuttuğunu ve her gün 400 rek'at namaz kıldığını söylemektedir.

Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan ve Hz. Osman taraftarlarından (Osmâniyye) olduğu kaydedilen Bîşr b. Mufad-

dal'in seksen yıllık bir ömürden sonra 187'de (803; veya 186/802) vefat ettiği bildirilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 290; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 541-542; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 84; *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 366; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VI, 146-147; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 309-310; a.m.f., *A'lamü'n-nübelâ*², IX, 36-39; İbn Hacer, *Teḫzîbü't-Teḫzîb*, I, 458-459.

M. YAŞAR KANDEMİR

BİŞR b. MU'TEMİR

(بشر بن المتيمر)

Ebû Sehl Bîşr b. el-Mu'temir
el-Hilâlî el-Bağdâdî
(ö. 210/825)

Mu'tezile'nin
Bağdat ekolünün kurucusu,
tevellüd nazariyesinin mücidi ve
Bîşriyye'nin reisi, edip.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Bağdat'ta doğduğu rivayet edilir. Aslen Kûfeli olup Bağdat'a sonradan gittiğini söyleyenler de vardır. Bağdat'ta köle ticaretiyle uğraşan ve cüzzamlı bir şair olan Bîşr, gençliğinde Basra'ya gidip Vâsil b. Atâ'nın arkadaşlarından Bîşr b. Saîd, Ebû Osman ez-Za'ferânî ve Muammer b. Abbâd es-Sülemî'den Mu'tezile mezhebinin esaslarını öğrendi. Daha sonra Bağdat'a değişik fikirlerle dönerek Mu'tezile'nin Bağdat ekolünü kurdu ve fikirlerini yaymaya başladı. Ebû Mûsâ b. Sa'bîh el-Murdâr, Sümâme b. Eşres, Ahmed b. Ebû Duâd, Ca'fer b. Harb ve Ca'fer b. Mübeşşir onun görüşlerini benimseyen meşhur simalardandır. Bîşr, Abbâsî veziri Fazl b. Yahyâ el-Bermekî ile iyi ilişkiler kurdu; Halife Me'mûn'dan himaye gördü; Merv'de Ali er-Rızâ'yı hilâfetin vârisi ilân eden vesikayı imzalayanlar arasında yer aldı. Muhtemelen Bermekî ailesinin iktidardan düşmesinden sonra, Hakem Olayı'nda Hz. Ali'nin haklı olduğunu savunduğu için Şiilik'le suçlanarak Mu'tezile'ye karşı olan zamanın halifesi Hârûnürreşid tarafından hapsedildi. Hapiste iken görüşlerini müdafaa için pek çok şiir yazdı. Bu şiirlerin ilim meclislerinde rağbet görüp okunması ve taraftarlarının çoğalması üzerine halife, Bîşr'i serbest bıraktı. Ölüm tarihi ihtilâflı olmakla birlikte kaynakların çoğu 210'da (825) vefat ettiğini kaydeder.

Bîşr hem kelâmcı hem de şair olarak ün kazanmıştır. Kelâmcılığını ortaya koyan ve itikadî görüşlerini ihtiva eden birçok eseri olduğu kaydediliyorsa da bun-